

Moters vaizdavimas literatūros kūriniuose

Moters vaidmuo tiek visuomenėje, tiek kultūroje yra neatskiriamas nuo motinos pozicijos. Nors toks mąstymas yra primityvus ir patriarchalinis, moteriškumo ir motinystės ryšys yra prigimtinis, todėl jį ir telkiamasi literatūroje. Sociologų teigimu, motinos vaidmuo moteriai gali teikti malonumą, bet taip pat ir būti psichologiškai sunkus, tad kyla šių pozicijų suderinamumo ir realizacijos problema. Tokia tema pradėta nagrinėti „lietuviškojo feminizmo“ metu (XX a.) moterų kūryboje, o vėliau įvesta ir į vyriškąją. Neoromantikė Šatrijos Ragana apysakoje „Sename dvare“ vaizduoja moters kaip motinos problemą, kylančią iš savirealizacijos trūkumo, o Antanas Škėma romane „Balta drobulė“ aprašo tragišką moters motinos likimą, sergant psichine liga.

Šatrijos Ragana apysakoje „Sename dvare“ novatoriškai laisvina moters vidinį pasaulį, kartu įprasmina moteriškumo ir motinystės dermės problemą. Nors kūrinys nėra vaizduojama visiškai emancipuota moteris, Marija Daugirdienė iškyla kaip kur kas daugiau nei tik tobula žmona, šeimininkė. Dėl krikščioniškos Šatrijos Raganos pasaulėžiūros motinos paveikslas yra idealizuojamas. Toks vaizdavimas kyla iš rašymo aplinkybių: apysaka pradėta kurti mirus autorės motinai, kuri buvo jos didžiausias autoritetas. Visame kūrinys mamatė Marija matoma jos dukros Irusios akimis – sakrali, šviesi kaip Švč. Mergelė Marija. Šią alegoriją gilina ir motinos rankų lyginimas su Mergelės Marijos gėle – baltąja rože: „Ir nuskyniau vieną baltą rožę, ir glaudžiu prie žiedo karštą kaktą... Motin mano! ar ne tavo rankos – baltos, meilios, kvapnios ir švelnutės – taip mane meilingai glamonėja?“ Pati rožė kaip simbolis turi dualistinę prasmę – tai tiek mirties, tiek santuokos gėlė. Balta rožė simbolizuoja tyrumą, šviesą. Taip pat ji yra nuoroda į Dievo bausmę žmonėms už kūniškų malonumų tenkinimą, priešpriešą tarp sielos ir kūno – gražus žiedas ir dygliuotas kotas. Dvilypumas būdingas ir mamatei: ji dvaro šeimininkė, turtingo vyro žmona, bet būtent šios pareigos ją slegia. Ji trokšta platesnių horizontų, turi didelių užmojų: „Vyru ir vaikams gyventi negaliu“*. Kita vertus, vaikai jos gyvenimą pripildo laimės. Čia kyla moteriškumo ir motinystės realizacijos problema: mamatė aukojasi dėl vaikų, bet tai nėra jos gyvenimo tikslas. Snobiškoje dvaro aplinkoje, monotoniškoje buityje ji nori aukštesnių potyrių, apmąsto egzistencinius klausimus. Jai labai svarbi muzika, nes grodama Šopeno noktiurnus ir Mocarto menuetus ji randa trumpą atokvėpį nuo slegiančios kasdienybės. Krikščioniška pasiaukojimo etika, kuria vadovaujasi mamatė, neleidžia jai eiti savirealizacijos keliu. Tačiau būtent Dievas, literatūrologės V. Daujotytės teigimu, yra pagrindinė mamatės atrama aplinkoje, kuri užgožia jos tikrąją savastį. Taip neoromantiniu lyrizmu Šatrijos Ragana sugeba atverti moters dvilypumą, atskleidžia komplikuoatą motinystės realizacijos temą.

Ši tematika, tačiau kitu – psichinės ligos – aspektu yra nagrinėjama išeivio Antano Škėmos romane „Balta drobulė“. Tai yra pats svarbiausias autoriaus kūrinys, tarsi sulipdytas iš įvairių kultūrinių ir asmeninių trauminių patirčių. Įdomiausia yra romano kalba, pagrįsta sąmonės srautu ir literatūriniu minčių koliažu, puikiai užpildančiu egzistencialistinės tematikos erdvę. Kūrinio centre atsiveria pagrindinio veikėjo Antano Garšvos vidinė drama, kurioje didelis vaidmuo atitenka moteriškajam pradui. Pati svarbiausia jo gyvenime iškyla motina – jo pirmoji mokytoja, supažindinusi jį su meile. Kaip ir Šatrijos Raganos kūrinys, Garšvos motina yra vaizduojama tobula ir sakrali lyg Švč. Mergelė Marija*. Mamos vaidmuo formavo Garšvos tapatybę: ji dovanojo jam romantinę pasaulėjautą, jautrumą, įdiegė pasididžiavimą savo kilme. Tai atliepia Garšvos mūvimas senolės žiedas, kurio yra nevalia nusiimti, nes tai prilygtų „piršto nupjovimui“. Vaikas priešina motinos idealumą tėvo paveikslui: jam šis (500) atrodo dirbtinis, nenusipėjamas, jo povyza kaip „dekoratyvaus smuikininko“. Pasak literatūrologės L. Mačianskaitės, žmonos prigimtinis aristokratiškumas erzina tėvą, provincialaus lietuviško mentaliteto atstovą, ir jo neapykanta prasiveržia pavydo scenomis dėl kadaise mylėto lenkų kilmės vyro („O iš tikrųjų – kiaulystė, lova, šeimos ardymas. Murnie – rovs – kis. Neužmiršai?“). Dėl šeimos ir vaiko gerovės moteris aukoja savo tikrosios meilės patyrimą, kartu ir moteriškumo įprasminimą. Pasak JAV ir Vokietijos psichologo E. Fromo, motinos meilės užsitarnauti nereikia, nes ji – prigimtinė. Tai

paiškina, kodėl ir Šatrijos Raganos mamatė, ir Antano Škėmos veikeja besąlygiškai aukojasi dėl savo vaikų. Garšvos motina gyvena tokį savo likimą iki lūžio taško, kai pats protas atsisako priimti patiriamą psichologinį ir fizinį smurtą, esamą realybę. Ji išprotėja ir tampa nauju jaunojo Garšvos trauminiu išgyvenimu. Įkalbėtas tėvo pagrindinis veikėjas išveža motiną į psichinę ligoninę ir jos auka tampa tragedija – paskutinėmis akimirkomis ji kenčia be to, dėl kurio aukojosi, – be sūnaus*. Taip Antanas Škėma atskleidžia moters aukos dėl motinystės tragizmą, sergant psichine liga.

Nagrinėdami šiuos kūrinius suprantame, kodėl literatūroje yra svarbus moters kaip motinos vaizdavimas, nes tai atskleidžia, koks problematiškas gali būti šis kelias. Šatrijos Raganos mamatės pavyzdys rodo, jog motinystėje gali iškilti savirealizacijos problema, o Škėmos kūrinys atskleidžia motinos aukos sudėtingumą per psichologinę jos dramą. Tokie paveikslai leidžia įvertinti moterų, pasirinkusių motinystę, stiprybę ir auką.

* *Žvaigždute pažymėti turinio trūkumai*
